

ANNALES ZBORNÍK
MUSEI SLOVENSKÉHO
NATIONALIS NÁRODNÉHO
SLOVACI MÚZEA

ARCHEOLÓGIA 28
ROČNÍK CXII- 2018

Bratislava 2018

ANNALES MUSEI NATIONALIS SLOVACI
ZBORNÍK SLOVENSKEHO NÁRODNÉHO MÚZEA

CXII– 2018
ARCHEOLÓGIA 28

Predseda redakčnej rady/Head of editorial board
PhDr. Juraj Bartík, PhD., Bratislava

Redakčná rada/Editorial Board
Doc. PhDr. Gertrúda Březinová, CSc., Nitra
Mgr. Radoslav Čambal, PhD., Bratislava
PhDr. Beáta Egyházy-Jurovská, Bratislava
PhDr. Zdeněk Farkaš, PhD., Bratislava
Doc. PhDr. Matej Ruttkay, CSc., Nitra
Prof. PhDr. Stanislav Stuchlík, CSc., Opava
Dr. Eric Vrba, Boston

Zostavovateľ/Edited by
PhDr. Vladimír Turčan

Preklad do nemeckého a anglického jazyka/translation into English and German languages:
REELS, s. r. o., Stephanie Staffen a autori

Publikácia je recenzovaná/publication is reviewed

Grafická úprava /Graphic design
Erika Mészárosová

Publikované príspevky sú dostupné na www.archeologickemuzeum.sk
Za jazykovú úpravu príspevkov zodpovedajú autori/the Authors are responsible for their contributions

Tlač/Print:
Ultra Print, s.r.o. Bratislava

Vydalo/Published by: Slovenské národné múzeum-Archeologické múzeum, Bratislava 2018

Náklad/Numbers of the copies: 350 kusov

© Slovenské národné múzeum-Archeologické múzeum/Slovak National Museum-Archaeological Museum 2018

ISBN 978–80–8060–449–3
ISSN 1336-6637

OBSAH – INHALT

- 7 ZDENĚK FARKAŠ: Nález eneolitickej medenej industrie zo západnej časti Bratislavy
16 Funde der äneolithischen Kupferindustrie im Westteil von Bratislava
- 21 JURAJ BARTÍK: Pohrebisko zo staršej doby bronzovej v Šoporňi
41 Gräberfeld aus der älteren Bronzezeit in Šoporňa
- 47 ALENA ŠEFČÁKOVÁ – MILAN THURZO – RON PINHASI – DAVID REICH: Anthropological and Genomic Analysis of the Burial Site of Únětice Culture at Šoporňa (Galanta district, Slovakia)
71 Antropologická a genómová analýza pohrebiska únětickej kultúry zo Šoporne (okr. Galanta, Slovenská republika)
- 75 PETER BARTA: Radiocarbon Dating of Graves 1/08 and 5/09 from the Únětice Culture Cemetery in Šoporňa (Dist. Galanta, Slovak Republic)
81 Rádiouhlíkové datovanie hrobov 1/08 a 5/09 z pohrebiska únětickej kultúry v Šoporňi (okres Galanta, Slovenská republika)
- 83 PAVOL JELÍNEK – JURAJ BARTÍK: Bronzová dýka zo Záhorskej Vsi
88 Bronzedolch aus Záhorská Ves
- 89 DAVID VÍCH: Ojedinelé nálezy doby bronzové z periferních oblastí východných Čech
94 Einzelfunde der Bronzezeit aus Peripheren Gebieten Ostböhmens
- 97 ONDREJ OŽDÁNI: Depot bronzových predmetov z Nitrianskej Blatnice
112 Hort von Bronzegegenständen aus Nitrianska Blatnica
- 115 JURAJ BARTÍK – RADOSLAV ČAMBAL: Pár výzdobných puncov z Pohanskej pri Plaveckom Podhradí
123 Musterpunzenpaar aus Pohanská bei Plavecké Podhradie
- 127 RADOSLAV ČAMBAL: Iron Sword and Bimetallic Gamów type Dagger from Dolné Vestenice
137 Železný meč a bimetalická dýka typu Gamów z Dolných Vestenic
- 141 EVA KOLNÍKOVÁ – FRANTIŠEK BAKOS – PETER PAUDITŠ: Zdroje kovu v keltských mincovniach na Slovensku
175 Metallquellen in keltischen Münzstätten in der Slowakei
- 197 IGOR BAZOVSKÝ: Antropomorfná plastika z Tvrdošoviec (okr. Nové Zámky)
200 Anthropomorphe Plastik aus Tvrdošovce (bez. Nové Zámky)
- 201 KRISTIAN ELSCHKEK: Römische Bauten und das Germanische Fürstenmilieu während der römischen Kaiserzeit im 1. - 3. Jahrhundert nach Chr. nördlich der Mittleren Donau
219 Rímske stavby a germánske kniežacie prostredie počas doby rímskej v 1. - 3. storočí po Kr. severne od stredného Dunaja
- 221 ROBERT MŮC: Príspevok k technológii výroby meča z Krásnej nad Hornádom
233 Article on the Production Technology of the Sword from Krásna nad Hornádom

- 235 ANDREJ BOTEK – RÓBERT ERDÉLYI – PAVOL PAULINY – BARBORA VACHOVÁ: Poznámky k záverom archeologického výskumu kostola reformovanej cirkvi v Šamoríne
- 241 Bemerkungen zu den Schlussfolgerungen der Archäologischen Grabung der Reformierten Kirche in Šamorín
- 243 MÁRIO BIELICH – ZORA BIELICHOVÁ – MICHAL ŠIMKOVIC : Prvá sezóna archeologického výskumu na Plaveckom hrade v Malých Karpatoch
- 255 Die erste Saison der archäologischen Grabung auf der Burg Plavecký hrad in den Kleinen Karpaten
- 257 ZDENĚK FARKAŠ – IGOR CHOMA: Vyobrazenie „pudendum femininum“ v štítovom poli na keramike z hradu Čeklís
- 264 Abbildung „Pupendum Femininum“ im Schildfeld an der Keramik aus der Burg Čeklís
- 267 MAREK BUDAJ: Razidlá a zvyšky falzátorskej dielne z 15. storočia v Brusníku
- 272 Prägestempel und Reste einer Fälscherwerkstatt vom 15. Jahrhundert in Brusník
- KOLOKVIUM
- 275 VLADIMÍR TURČAN: Sedemnásťte kolokvium k otázkam rímsko-germánskej archeológie
- 277 Siebzehntes Kolloquium zu den Fragen der Römisch-Germanischen Archäologie
- 279 TOMÁŠ DRAGUN: Vleštovaná keramika z neskoroantickéj pevnosti v Bratislave-Rusovciach
- 284 Burnished Ceramics from the Late Antique Fortlet in Bratislava-Rusovce
- 287 VLADIMÍR TURČAN: Germánsky sídliskový objekt z Dunajskej Lužnej
- 299 Germanisches Siedlungsobjekt aus Dunajská Lužná
- RECENZIA
- 301 Vladimír Turčan: Kristián Elschek: Bratislava-Dúbravka im 1. bis 4. Jahrhundert n. Chr. Germanische Fürstensitz mit römischen Bauten und die germanische Besiedlung
- 303 Skratky časopisov a periodík – Abkürzungen von Zeitschriften und Periodika

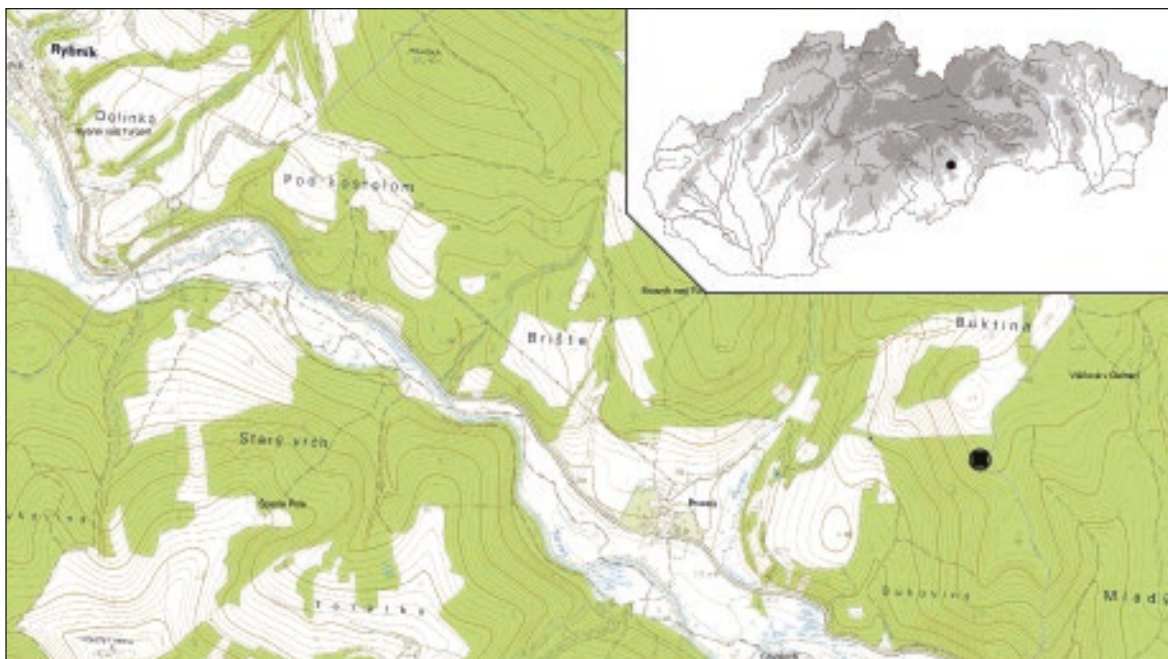
RAZIDLÁ A ZVÝŠKY FALZÁTORskej DIELNE Z 15. STOROČIA V BRUSNÍKU¹

MAREK BUDAJ

Keywords: Brusník, dies, coin forgery, Hungary, Vladislaus I (1440-1444)

Abstract: *Dies and the remnants of a forgery workshop from the 15th century in Brusník.* The article deals with the find of a forgery workshop for Hungarian coins from the times of Vladislaus I. As well as two dies, the above-mentioned set included a counterfeit denarius; these coins were struck in around 1444 and it is probably around this time that the rest of the workshop was hidden. At this period, the war in Hungary between the two kings Ladislaus V and Vladislaus I was coming to an end.

Pred niekoľkými rokmi sa dostali do zbierok SNM-Historického múzea v Bratislave zvyšky falzátorskej dielne obsahujúce dve razidlá, mincu a kotúčiky pripravené na ďalšiu razbu (obr. 1). Všetky predmety ležali v múzeu dlhší čas a až s odstupom času sa zistilo, že sa našiel v lesoch približne 1,5-2 km SV od obce Brusník (okr. Veľký Krtíš).

Obr. 1. Miesto nálezu zvyškov falšovateľskej dielne.

Abb. 1. Fundplatz der Fälscherwerkstatt.

Popis razidiel, mincí a kotúčikov:

1. Uhorsko, Vladislav I. (1440-1444), razidlo na reverznú stranu falošného denára typu Huszár č. 605 (tab. I.).

Popis: Korunovaný delený štít, v pravom poli sú uhorské pruhy, v ľavom je dvojkriž. Po stranách mincová značka B-n s hvieždičkou.

Zvyšky opisu: ...D (?)SV(?)PP (?) IRI EE TITO..

306, 27 g; v = 66,20 mm, priemer v strede = 26,80 mm; priemer obrazu = 22,1 mm.

RFA analýza: Fe = 98,15 % (okrem železa bolo nameraných ďalších 10-12 prvkov v malých množstvách).²

Uloženie: SNM-HM (Evid. č. 551/2014, S 87423).

¹ Práca bola vypracovaná v rámci projektu APVV-16-0047 „Od denára k euru“ Fenomén peňazí v dejinách Slovenska od stredoveku po súčasnosť.

² RFA analýza mincí vykonali v Numizmatika Macho & Chlapovič Bratislava, za čo im patrí srdečná vďaka.

Tab. I. Razidlo na razbu falošných denárov Vladislava I.

Taf. I. Prägestempel für die Prägung gefällscher Denare von Wladislaw I.

Tab. II. Razidlo na razbu falošných denárov Vladislava I.

Taf. II. Prägestempel für die Prägung gefällscher Denare von Wladislaw I.

2. Uhorsko, Vladislav I. (1440-1444), razidlo na reverznú stranu denára (tab. II.).

Popis: Delený štít, v pravom poli sú uhorské pruhy, v ľavom je dvojkriž. Po stranách mincová značka P (?) - P.

Zvyšky opisu: ..OnO..I..I..D..O.

272,80 g; v = 61,7 x 62,20, priemer v strede = 27,50 mm; priemer obrazu = 20 mm.

RFA analýza: Fe = 98,99 % (okrem železa bolo nameraných ďalších 10-12 prvkov v malých množstvách).

Uloženie: SNM-HM (Evid. č. 552/2014, S 87424).

3. Uhorsko, Vladislav I. (1440-1444), falzum denára. Lit.: Huszár 1979, č. 609, 611a (tab. III, č. 1).

Av.: Delený uhorský štít, v pravom poli sú pruhy a v ľavom je dvojkriž. Po stranách je skomolená mincová značka P (?) otočená hlavou dole a P (?) alebo R (?) otočená hlavou dole. Opis: +REGIS...A.

Rv.: Poľský orol s rakúskym štítom na hrudi. Opis: +REGIS VNGAR...

1,22 g; 15,58 x 16,07 mm.

Uloženie: SNM-HM (Evid. č. 86/2015, S 87479).

RFA analýza: Cu = 97,55 %; Ag = 1,03 %; Pb = 0,895 %; Zn = 0,147 %; Ni = 0,092 %.

4.-8. Medené kotúčiky rôznych rozmerov na výrobu falošných mincí (tab. III., č. 2-6).

4. 0,30 g; 13,58 x 9,8 mm. 5. 0,75 g; 13,16 x 13,27 mm; 6. 1,14 g; 14,13 x 14,52 mm; 7. 0,70 g; 16,97 x 18,12 mm; 8. 1,92 g; 23,39 x 13,77 mm.

Uloženie: SNM-HM (Evid. č. 86/2015, S 87480-87483).

RFA analýzy kotúčika č. 5: Cu = 99,21 %; Pb = 0,44 %; Zn = 0,089 %; Ni = 0,064 %; Fe = 0,132 %; Ag = 0,009 %.

Nález dvoch razidiel, falošnej mince a kotúčikov z lesa neďaleko Brusníka patrí medzi vzácne a výnimočné doklady pohnutých udalostí v 40-tych rokoch 15. storočia. Napriek početným nálezom falošných mincí z tohto obdobia ide o výnimočný súbor, ktorý nemá na území Uhorska obdobu. Dosiaľ sa totiž nenašiel súbor, ktorý by obsahoval dve razidlá a s mincou a kotúčikmi tvorili jeden ucelený súbor. Samotné nálezy stredovekých razidiel na falošné mince patria medzi vzácne numizmatické predmety a nachádzajú sa len sporadicky. Z Uhorska poznáme len málo takýchto nálezov a väčšina z nich je bez archeologického kontextu. Razidlo na falošné mince sa našlo v Špaňopolskej jaskyni v chotári obce Španie

Tab. III. Falošná minca, kotúčiky a polotovar na razbu falošných mincí.

Tab. III. Gefälschte Münze, Scheibchen und Halbfabrikat für die Prägung gefälschter Münzen.

Pole v Driečanskom krase na Gemerí (Soják 2013, 49, 50). Obraz na razidla sa zachoval v zlom stave a nie je možné zistiť aké mince sa ním razili. Keďže sa našiel spolu s falošnými uhorskými denármi z 15. storočia, najskôr sa používal na razbu uvedených mincí. Veľké množstvo náradia na razbu a falšovaných mincí z čias spôsobenia českých bratříkov pochádza z hradu Vršatec, okr. Vršatecké Podhradie (Ernyey 1917, 115, 116). Napriek tomu, že nie sú presne špecifikované, mohli sa medzi nimi nachádzať razidlá. Ďalšie razidlá na uhorské stredoveké falošné denáre sú známe len z muzeálnych zbierok. Z hradu Krásna Hôrka pochádzajú dve razidlá na falošné mince zo zbierky Leopolda Andrásyho (Slivka 1992, 63, obr. 3, č. 1, 2). Jedno z nich je na denáre z 15. storočia a pravdepodobne slúžilo na falšovanie mincí Mateja I. Korvína (Huszár 1969, 86, č.7). Druhé je mladšie a používalo sa na razbu uhorských falošných denárov Ferdinanda I. z roku 1531.

Význam nami popisovaného súboru spočíva aj v tom, že ho možno pomerne presne datovať na koniec vlády Vladislava I., teda približne do roku 1444. Zároveň je dôležitým svedectvom o pretrvávajúcej hospodárskej a politickej kríze v tomto období, ktorého sprievodným javom je aj falšovanie mincí. Uvedený súbor nám viac napovie k technologickému procesu prípravy falšovania. Obe razidlá sú napriek opotrebovanosti dobre zachované a pomerne presne sa dá určiť, na razbu akých mincí slúžili. Na prvom razidle sa nachádza korunka s uhorským delením štítom a po stranách je mincová značka B-n s hviezdíčkou. Jeho predloha vychádzala s najväčšou pravdepodobnosťou z denára Vladislava I. typu H 605, ktorý je datovaný do roku 1442 (Pohl 1974, 55; Huszár 1979, č. 605). Uvedený typ sa produkoval len krátko, lebo pravdepodobne už v druhej polovici roka prešli na razbu iných denárov. Falzátori logicky vyhotovili razidlo s mincovou značkou B-n s hviezdíčkou, lebo išlo o najčastejšie používané značky, ktoré sa nachádzajú na všetkých typoch mincí razených Vladislavom I. Ich pôvod treba hľadať v Budíne, ktorá bola najproduktívnejšou mincovňou za vlády Vladislava I. Platí to najmä pre rok 1442, kedy osmanské vojská pod vedením Mezid bega vtrhli do Sedmohradska, čo spôsobilo okrem Baia Mare ukončenie činnosti všetkých tu pôsobiacich mincovní.

Pomerne dobre identifikovateľné je aj druhé razidlo. Podobne ako na prvom aj tu je zobrazený klasický uhorský delený štít, ktorý má po stranách skomolenú mincovou značku P-P. Ide o pomerne časté mincové značky, ktoré sa nachádzajú na dvoch typoch denára Vladislava I. (Huszár 1979, č. 607 a 609A; Pohl 1982, 145-16-17, 148-6). Uvedená značka je pripisovaná pécskej mincovni, ktorej činnosť definitívne vrcholil práve za vlády Vladislava I.

Skúmané razidlo sa používalo na razbu falošných denárov typu Huszár 605 a 611, ktoré možno považovať za najmladšie mince Vladislava I. produkované v roku 1444. K nim patrí aj jediný nález falošného denára v súbore, ktorý má taktiež mincovú značku P-P (tab. III., č. 1). Minca však nebola vyrazená z nami skúmaného razidla a ide o špecifický typ mince. Nenachádza sa na nej meno panovníka, ale na oboch stranách je opis REGIS VNGARIE ET CETERA. To znamená, že najskôr boli razené až po smrti Vladislava I., ktorý zomrel v bitke pri Varne 10. novembra 1444 (Pohl 1966, 362; Huszár 1979, č. 609, 611). Na základe toho možno usúdiť, že k ukrytiu uvedeného súboru došlo niekedy v tomto období.

Na razidlách je skomolený opis a nepresne sú uvedené aj mincové značky. Je to spôsobené tým, že falšovatelia spravidla nevedeli čítať ani písať a ide o typický jav dobre viditeľný na falošných stredovekých a novovekých minciach. Podobne ako v prípade originálnych razidiel, aj tieto boli vyrobené z takmer čistého železa, čo dokladajú namerané hodnoty 98,15 % pri prvom a 98,99 % železa pri druhom razidle. Plocha razidla je mierne opotrebovaná a znehodnotená dierkami rôznej veľkosti. Niektoré z nich sú také veľké, že už nebolo možné opraviť ani jedno z razidiel a najskôr došlo k ich vyhodneniu. Na opotrebovanie poukazujú aj vrchné plochy razidla kam smerovali údery kladivom. Tie sú sploštené početnými zásahmi a je zrejme, že z neho vyrazili väčší počet mincí. Na tomto mieste sa treba zamyslieť nad tým, či ide o pôvodné miesto, kde sa mince aj falšovali, alebo sem boli vyhodnené opotrebované razidlá aj s mincami a kotúčikmi. Falšovanie mincí najčastejšie prebiehalo na odľahlých miestach ako jaskyne, prípadne pod patronátom vplyvných majiteľov na hradoch. Nechýbajú však ani na otvorených sídliskách, kláštorňoch komplexoch a pod. (Soják 2013, 39). Preto nie je vylúčené, že falšovatelia vykonávali svoju činnosť v lese alebo na niektorom z neďalekých hradov. Do úvahy prichádzajú napríklad Halič, kde bola

silná bratrúcka posádka až do roku 1451 (*Plaček/Bóna 2007, 127*) a s nimi je spojená intenzívna falšovateľská činnosť na viacerých miestach dnešného Slovenska. Na jedinej zachovanej minci, čo možno považovať za finálny produkt mincovne, boli vykonané akostné skúšky. Na jej povrchu boli namerané až 97,55 % medi. Spolu s vysokými hodnotami na kotúčiku (99,21 %) dokumentujú známy fakt, že jadro mince bolo vyrobené z tohto kovu alebo z podobných zliatin. Ďalším krokom falšovateľov bolo navodiť dojem originalnosti mincí, aby sa čo najvernejšie podobali strieborným denárom a bolo ich možné čo najľahšie dostať do obehu. Z toho dôvodu sa na povrchu pokovovali. V posledných rokoch ukázali analýzy stredovekých a novovekých uhorských mincí, že to bolo častejšie cínom a nie striebrom ako sa dlho predpokladalo (*Budaj/Richtera/Jankovič/Zmrzlý/Švec 2013; Richtera/Kalina 2012; Varga/Nagy 2017, 135, tab. 2*). Uvedené tvrdenie však neplatí pre nami skúmanú mincu, kde síce nebol nameraný cín, ale obsahoval 1,03 % striebra. To znamená, že stredoveké mince sa v 15. storočí pokovovali aj striebrom. Okrem iného to dokladajú aj výsledky analýz dobových falšovaných denárov Žigmunda Luxemburského (1387-1437) z pokladu v Mojmírovciach, ktoré boli pokovované silnou vrstvou striebra (*Budaj 2017, 32, tab. 9*). Z hore uvedeného vyplýva, že v 15. storočí sa falšné denáre pokovovali striebrom aj cínom. Výsledky analýz ukázali aj ďalšiu zaujímavosť, ktorá by mohla viac napovedať o technológii falšovania mincí. V spomínanom denári nebola nameraná ortuť, čo vylučuje používanie amalgánej techniky (napr. *Richtera/Kalina 2012, 122, 123*, tu je aj ďalšia literatúra). Tá je známa už od staroveku a je založená na dobrej schopnosti ortuti viazať drahé kovy. Po vysokom zahriatí sa ortuť odparí a zostane len drahý kov. Pravdepodobnejšou metódou prichádza v našom prípade do úvahy priame pokovovanie, čiže vloženie kotúčika do roztaveného striebra. Analýza jediného kotúčika poukázala na známy fakt, že sa zhotovovali z medi alebo z podobných zliatin, čiže najmä z bronzu. Meď bola v tej dobe ľahko dostupná a používala sa na početné falšovanie nielen u nás, ale aj v susedných Čechách a na Morave (*Richtera/Kalina 2012, 123; Sejbal 1965, 220*). Predpokladá sa, že najčastejšie sa mohla používať medená strešná krytina, ktorá sa vyrábala v obrovských kvantách. Tá bola použitá napríklad hojne vo falšovateľskej dielni v jaskyni na Zlatém koni u Koněprus (*Hejna/Radoměský 1958, 538*). Nie vždy to muselo platiť, lebo napríklad vo výpovedi falzátorov z roku 1542 z územia Čiech sa spomínajú problémy pri zaobstarávaní medi (*Šebek 2010, 293*). Dokonca boli nútení kraďnúť medené kotle a nosiť ich z diaľky, čo limitovalo rozsah výroby falšovaných mincí. Z medeného plechu sa vyrezávali, alebo pribojníkom vybíjali kotúčiky na ďalšie spracovanie. Vidieť to aj na zvyškoch plechu, kde sú stopy po vybíjaní alebo vyrezávaní (tab. III., č. 6). Podobné doklady pochádzajú z ďalších falzátorových dielní z veľkej časti Slovenska a Čiech (napr. *Soják 2013; Hejna/Radoměský 1958*). Meď bola použitá vo väčších množstvách aj v najväčšej dielni na falšovanie mincí z 15. storočia z územia Slovenska, ktorá pôsobila na Liptovskej Mare (*Hlinka/Hoššo 1980*).

Nález falšovej dielne veľmi dobre zapadá do historického kontextu svojej doby. Pochádza z prvej polovice 40-tych rokov 15. storočia, kedy sa v Uhorsku odohrávala vojna medzi neplnoletým Ladislavom V. zastupovaným matkou Alžbetou a Jánom Jiskrom z Brandýsa a Vladislavom I. Falšovanie mincí je sprievodným javom nestabilnej politickej a hospodárskej situácie. Tá spôsobila, že kráľovské mince oboch panovníkov rýchlo podliehali inflácii. Napriek tomu sa Vladislav I. snažil bojovať proti falšovaniu, čo uzákonil v 7. článku zákonníka z 18. apríla 1444, čiže obdobia kam približne spadá aj ukrytie nami skúmanej časti falzátorskej dielne (*Döry/Bónis/Bácskai 1976, 328; Gyöngyössi 2012, 148*). Podľa neho sa odteraz mali raziť mince len v kráľovských komorách a ostatné sa považovalo za „znak nevery“ (*nota infidelitas*). Týmto bolo falšovanie definitívne zaradené do uhorského právneho systému (*Gyöngyössi 2003, 33; 2012, 49*).

Ukrytie falšovateľskej dielne spadá nielen do obdobia nepokojov a vojen medzi dvomi kráľmi, ale stabilitu v regióne narušovali aj konflikty medzi vlastníkmi pôdy.³ Oblasť Tisovnickej doliny bola rozdelená na západnú časť, ktorú mali v držbe Balašovci. Východnú časť mali v rukách významní a vplyvní páni zo Sečian, z ktorých Mikuláš zo Salgó bol dokonca odsúdený v roku 1423 za falšovanie mincí (*Dvořáková 2012, 6*). Obvinenie bolo také vážne, že prišiel o všetky majetky a dokonca bol jeho hrad Salgó zrovnaný so zemou. Falšovanie mohlo pokračovať pod patronátom vplyvných ľudí aj po tomto období, o čom svedčí aj nami skúmaný nález. Na jeho pozadí sa odohral konflikt, ktorý zasiahol aj Brusník.

Napríklad listina z roku 1446 spomína sťažnosti zemanov voči Balašovcom z Modrého Kameňa, ktorí neoprávne obsadili množstvo ich majetkov. Tá istá skupina zemanov v roku 1451 uzavrela dohodu, podľa ktorej mal byť Brusník v prípade úspechu v inom spore rozdelený na polovicu (*Sitár 2016, s. 20*). Každopádne nález falzátorskej dielne potvrdzuje napätú situáciu v regióne v 40-tych rokoch 15. storočia.

LITERATÚRA

Budaj 2017 – M. Budaj: Poklad z Mojmíroviec. Svedectvo nepokojných časov. Bratislava 2017.

Budaj/Richtera/Jankovič/Zmrzlý/Švec 2013 – M. Budaj/L. Richtera/P. Jankovič/M. Zmrzlý/A. Švec: Prvé denáre Žigmunda Luxemburského a problematika falšovania mincí v tomto období – EDS analýza pocínovaného dobového falza denára H 576, *Folia Num.* 27/1, 2013, 3-13.

³ Za pomoc pri orientácii v regionálnych dejinách z 1. polovice 15. storočia ďakujem Mgr. Tomášovi Sitárovi

- Döry/Bónis/Bácskai* 1976 – F. Döry/G. Bónis/V. Bácskai: *Decreta Regni Hungariae Gesetze und und Verordnungen Ungarns 1301-1457*. Budapest 1976.
- Dvořáková* 2012 – D. Dvořáková: *Nicholas of Szécsény and Salgó – an exceptional man at the court of Sigismund of Luxembourg (A contribution to the court culture and functioning of the court of the King of Hungary at the beginning of the 15th century)*. *Hist. Čas.* 60, 2012, 3-18.
- Ernyey* 1917 – J. Ernyey: *Oroszlánkő vára és urai*. In: *Emlékkönyv Fejérpataky László életének hatvanadik, történetírói működésének negyvenedik, szeminárium vezetőtanárságának harmincadik évfordulója ünnepére*. Budapest 1917, 109-137.
- Gyöngyössi* 2003 – M. Gyöngyössi: *Pénzgazdálkodás és monetáris politika a késő középkori Magyarországon*. Budapest 2003.
- Gyöngyössi* 2012 – M. Gyöngyössi: *Magyar pénztörténet 1000-1540*. Budapest 2012.
- Hejna/Radoměský* 1958 – A. Hejna/P. Radoměský: *Penězokazecká dílna v jeskyni „Mincovna“ na Zlatém koni u Koněprus*. *Pam. Arch.* 49/2, 1958, 513-558.
- Hlinka/Hoššo* 1980 – J. Hlinka/J. Hoššo: *Historickoarcheologický výskum peňazokazeckej dielne v Liptovskej Mare*. *Zbor. SNM.* 74, *Hist.* 20, 1980, 237-259.
- Huszár* 1969 – L. Huszár: *Magyar várak mint pénzhamisító műhelyek a XVI. században*. *Műemlékvédelem* 13, 1969, 80-87.
- Huszár* 1979 – L. Huszár: *Münzkatalog Ungarn von 1000 bis Heute*. München-Budapest 1979.
- Plaček/Bóna* 2007 – M. Plaček/M. Bóna 2007: *Encyklopédia slovenských hradov*. Bratislava 2007.
- Pohl* 1966 – A. Pohl: *Újból néhány szó „várnai csata utáni denár“-ról*. *Az érem* 37-38, 1966, 362.
- Pohl* 1974 – A. Pohl: *I. Ulászló király pénzverése*. *NK* 72-73, 1973-1974, (1974), 49-60.
- Pohl* 1982 – A. Pohl: *Münzzeichen und Meisterzeichen auf ungarischen Münzen des Mittelalters 1300 – 1540*. Graz 1982.
- Richtera/Kalina* 2012 – L. Richtera/L. Kalina: *XPS analýza dobového falza uherského denáru Rudolfa II.* *Fol. Num.* 26/2, 2012, 117-125.
- Sejbal* 1965 – J. Sejbal: *Moravská mince doby husitské. Die Mährische Münze der Husitenzeit*. Brno 1965.
- Slivka* 1992 – M. Slivka: *Falšovanie mincí na slovenských hradoch*. *Slov. Num.* 12, 1992, 53-66.
- Sitár* 2016 – T. Sitár: *Historický slovník obcí okresu Veľký Krtíš: sprievodca najstaršou históriou sídiel krtíšskeho regiónu* [online]. Veľký Krtíš, 2016. Dostupné na internete: <https://okresykv.wordpress.com/2016/06/04/historicky-slovník-obci-okresu-vk/>.
- Soják* 2013 – M. Soják: *Falšovanie mincí v stredoveku a novoveku v oblasti východného Slovenska (stručný prehľad stavu bádania za posledné desaťročie)*. in: D. Haas Kianička (ed.): *Baníctvo a mincovníctvo v dejinách Slovenska. Zborník príspevkov z medzinárodného numizmatického seminára*.
- Šebek* 2010 – F. Šebek: *Dva příběhy z kriminálního podsvětí – padělatelé peněz na hrade Žampachu a přepadání Židů v roce 1542*. *Theatrum historiae* 6, 2010, 285-308.
- Varga/Nagy* 2017 – M. Varga/Zs. D. Nagy 2017: *Coin-Counterfitting Workshops in Hungary in the Middle and Early Modern Ages*. In: Zajac, B.-Jurkiewicz, A.-Koczwara, P.-Jellonek, Sz. (eds.). *Pecunia Omnet Vincit. The Coins as an Evidence of Propaganda, Reorganization, and Forgery. Conference Proceedings of the second International Numismatic Conference. Karakow, 29-30 May 2015. Krakow 2017*, 123-143.

PRÄGESTEMPEL UND RESTE EINER FÄLSCHERWERKSTATT VOM 15. JAHRHUNDERT IN BRUSNÍK

MAREK BUDAJ

Vor einigen Jahren gerieten in die Sammlungen des SNM-Historischen Museums in Bratislava Reste einer Fälscherwerkstatt die zwei Prägestempel, eine Münze und Scheibchen die für eine weitere Prägung vorbereitet waren enthielten (Abb. 1). Die Gegenstände lagen im Museum eine längere Zeit und erst mit einem Zeitabstand wurde festgestellt, dass sie in den Wäldern etwa 1,5-2 km nordöstlich vom Dorf Brusník (Bez. Velký Krtíš) gefunden wurden.

Die zwei Prägestempel, die gefälschte Münze und die Scheibchen vom Wald nicht weit von Brusník gehören zu außerordentlichen Belegen der bewegten Ereignisse in den 40-er Jahren des 15. Jahrhunderts. Trotz zahlreicher Funde gefälschter Münzen aus dieser Zeit handelt es sich um einen außerordentlichen Fundkomplex, der im Gebiet Ungarns keine Entsprechung hat. Bisher wurde nämlich kein Fundkomplex gefunden, der zwei Prägestempel mit einer Münze und Scheibchen enthielten und so einem vollständigen Komplex bildeten. Solitäre Funde von mittelalterlichen Prägestempeln für Falschmünzen gehören zu seltenen numismatischen Gegenständen und werden nur sporadisch gefunden. Aus Ungarn kennen wir nur wenige solcher Funde und die Mehrzahl von diesen ist ohne einem archäologischen Kontext. Ein Prägestempel für falsche Münzen wurde in der Špaňopolská Höhle, die sich im Flur des Dorfes Španie pole im Driečany Karst im Gemer Gebiet befindet, gefunden (*Soják 2013*, 49, 50). Das Bild am Prägestempel dieses Fundes ist im schlechten Zustand erhalten und es ist nicht möglich feststellen welche Münzen mit diesem Stempel geprägt wurden. Da er zusammen mit gefälschten ungarischen Denaren vom 15. Jahrhundert gefunden wurde, wurde er ehesten für die Prägung angeführter Münzen benützt. Eine große Menge von Werkzeugen für die Prägung und fälschen von Münzen aus der Zeit der Tätigkeit tschechischer Hussiten (Bratříci) stammt von der Burg Vršatec, Bez. Vršatecké Podhradie (*Ernyey 1917*, 115, 116). Trotz der Tatsache, dass sie nicht genau spezifiziert sind, konnten sich unter ihnen Prägestempel befinden. Weitere Prägestempel für ungarische mittelalterliche gefälschte Denare sind nur aus Museumssammlungen bekannt. Von der Burg Krásna Hôrka stammen zwei Prägestempel für gefälschte Münzen aus der Sammlung vom Leopold Andrassy (*Slivka 1992*, 63, obr. 3, č. 1, 2). Einer von diesen Stempeln ist für Denare vom 15. Jahrhundert bestimmt und diente wahrscheinlich für die Fälschung der Münzen von Matthias I. Corvinus (*Huszár 1969*, 86, č. 7). Der zweite ist jünger und wurde für die Prägung der ungarischen gefälschten Denare von Ferdinand I. vom Jahr 1531 benützt.

Die Bedeutung des von uns beschriebenen Komplex beruht in dem, dass es möglich ist ihm ans Regierungsende von Wladyslaw I. relativ genau datieren, also etwa ins Jahr 1444. Gleichzeitig ist der Komplex ein wichtiges Zeugnis über die andauernde wirtschaftliche und politische Krise in dieser Zeit, deren Begleiterscheinung auch die Münzfälschung ist. Der angeführte Komplex wird uns mehr zum technologischen Prozess der Vorbereitung der Münzfälschung aussagen. Beide Prägestempel sind trotz der Abnützung gut erhalten und man kann relativ genau bestimmen, für Prägung welcher Münzen sie dienten. Am ersten Prägestempel ist die Krone mit geteilten ungarischen Schild und an den Seiten ist das Münzzeichen B-n mit Sternchen abgebildet. Ihre Vorlage ging mit größter Wahrscheinlichkeit vom Denar des Wladislaw I. vom Typ H 605 heraus, der ins Jahr 1442 datiert wird (*Pohl 1974*, 55; *Huszár 1979*, č. 605). Der angeführte Typ wurde nur kurz produziert, da man wahrscheinlich in der zweiten Jahreshälfte zur Prägung anderer Denare übergang. Die Fälscher fertigten logisch den Prägestempel mit dem Münzzeichen B-n mit Sternchen an, da es sich um die am öftesten verwendeten Zeichen handelte, die sich an allen von Wladislaw I. geprägten Münzen befinden. Ihren Ursprung muss man in Buda suchen, die die am meisten produktive Münzstätte während der Regierung von Wladislaw I. war. Es gilt vor allem für das Jahr 1442, wann die osmanischen Armeen unter der Führung des Mehid Beg nach Siebenbürgen hereinbrachen, was außer Baia Mare die Beendigung der Tätigkeit von allen hier wirkenden Münzstätten verursachte.

Relativ gut ist auch der zweite Prägestempel identifizierbar. Ähnlich wie am ersten, auch hier ist das klassische ungarische geteilte Schild dargestellt, das an den Seiten das verstümmelte Münzzeichen P-P trägt. Es handelt sich um relativ häufige Münzzeichen, die an zwei Denartypen von Wladislaw I. vorkommen (*Huszár 1979*, č. 607 a 609A; *Pohl 1982*, 145-16-17, 148-6). Das angeführte Zeichen wird der Münzstätte von Pécz zugeschrieben, deren Tätigkeit gerade während der Regierung von Wladislaw I. definitiv gipfelt.

Der untersuchte Prägestempel wurde für die Prägung falscher Denare vom Typ Huszár 605 und 611 verwendet, die man für die spätesten Münzen von Wladislaw I. die im Jahr 1444 produziert wurden halten kann. Zu diesen gehört auch der einzige Fund des falschen Denars im Komplex, der ebenso das Münzzeichen P-P trägt (Taf. III, Nr.1). Die Münze wurde aber nicht vom unseren Prägestempel geprägt und es handelt sich um einen spezifischen Münztypus. Es befindet sich auf ihr nicht der Name des Herrschers, aber an beiden Seiten ist die Umschreibung REGIS VNGARIE ET CETERA. Das bedeutet, dass sie am ehesten erst nach dem Tod von Wladislaw I. geprägt wurden, der in der Schlacht bei Varna am 10. November 1444 starb (*Pohl 1966*, 362; *Huszár 1979*, č. 609, 611). Auf Basis dessen kann man schließen, dass es zum Verstecken des angeführten Fundkomplexes irgendwann in dieser Zeit gekommen ist.

Auf den Prägestempeln ist die verstümmelte Umschreibung und die Münzzeichen sind ungenau ausgeführt. Es ist dadurch verursacht, dass die Fälscher in der Regel nicht lesen und schreiben konnten und daher handelte es sich um eine typische Erscheinung, die gut an den mittelalterlichen und neuzeitlichen Münzen zu sehen ist. Ähnlich wie im Fall der originalen Prägestempel, wurden auch diese von fast reinem Eisen hergestellt, was die gemessenen Werte von 98,15 % beim ersten und 98,99 % beim zweiten Prägestempel belegen. Die Fläche des Prägestempels ist mäßig durch Löcher verschiedener Größe abgenutzt und entwertet. Einige von ihnen sind so groß, dass es nicht möglich war, keines der Prägestempel zu reparieren und daher kam es am ehesten zu ihrem Wegwerfen. Auf die Abnutzung deuten auch die oberen Flächen der Prägestempel, wohin die Hammerschläge zielten. Diese sind durch zahlreiche Einschläge abgeplattet und es ist offenbar, dass von ihnen eine größere Anzahl von Münzen geprägt wurde. An dieser Stelle muss man darüber nachdenken, ob es sich um die ursprüngliche Stelle handelte, wo die Münzen auch gefälscht wurden, oder ob hierher die abgenutzten Prägestempel zusammen mit den Münzen und Scheibchen weggeworfen wurden. Die Münzfälschung verlief am öftesten an entlegenen Stellen wie Höhlen, eventuell unter dem Patronat von einflussreichen Burgeigentümern. Sie fehlen aber nicht einmal in offenen Siedlungen, Klosterkomplexen usw. (Soják 2013, 39). Daher ist nicht ausgeschlossen, dass die Fälscher ihre Tätigkeit im Wald oder an einer der unweiten Burgen realisierten. In Betracht kommen z. B. Halič, wo eine starke Besatzung der tschechischen Hussiten (Bratřici) bis zum Jahr 1451 war (Plaček/Bóna 2007, 127) und mit denen eine starke Fälschertätigkeit auf mehreren Stellen der heutigen Slowakei verbunden ist.

An der einzigen erhaltenen Münze, was man für das Endprodukt der Münzstätte halten kann, wurden Qualitätsproben realisiert. An ihrer Oberfläche wurde bis 97,55 % von Kupfer gemessen. Zusammen mit den hohen Werten am Münzscheibchen (99,21 %) dokumentieren sie die bekannte Tatsache, dass der Kern der Münze aus diesem Metall oder ähnlichen Metalllegierungen hergestellt wurde. Ein weiterer Schritt der Fälscher war es, den Eindruck der Originalität von Münzen zu erwecken, dass sie am meisten getreu den Silberdenaren ähnlich sind und man sie am einfachsten in den Umlauf bringen konnte. Aus diesem Grund waren sie an der Oberfläche metallisiert. In den letzten Jahren zeigten die Analysen der mittelalterlichen und neuzeitlichen ungarischen Münzen, dass es öfter mit Zinn und nicht durch Silber gemacht wurde, wie man lange angenommen hatte (Budaj/Richtera/Jankovič/Zmrzlý/Švec 2013; Richtera/Kalina 2012; Varga/Nagy 2017, 135, Tab. 2). Die angeführte Behauptung ist aber für die von uns untersuchte Münze nicht gültig, es wurde hier kein Zinn gemessen, aber 1,03 % Silber. Das bedeutet, dass die mittelalterlichen Münzen im 15. Jahrhundert auch durch Silber metallisiert wurden. Unter anderen belegen das auch die Ergebnisse der Analyse der zeitgemäßen falschen Denare des Sigismunds von Luxemburg (1387 – 1437) vom Hort aus Mojmirovce, die durch eine starke Silberschicht metallisiert wurden (Budaj 2017, 32, Tab. 9). Vom oben angeführten geht hervor, dass im 15. Jahrhundert gefälschte Denare durch das Silber und auch Zinn metallisiert wurden. Die Ergebnisse der Analyse zeigten auch eine weitere Interessanzheit, die mehr zur Technologie des Münzfälschens aussagen könnte. Im erwähnten Denar wurde Quecksilber nicht gemessen, was die Verwendung der Amalgamierung ausschließt (z. B. Richtera/Kalina 2012, 122, 123, hier ist auch weitere Literatur). Diese ist seit dem Altertum bekannt und ist an der guten Fähigkeit Edelmetalle binden gegründet. Nach hoher Aufwärmung verdampft das Quecksilber und es bleibt nur das Edelmetall erhalten. Eine wahrscheinlichere Methode bleibt im unseren Fall die direkte Metallisierung, also das Einlegen der Scheibe in das aufgeschmolzene Silber. Die Analyse einer Scheibe wies auf die bekannte Tatsache hin, dass sie aus Kupfer oder ähnlicher Metalllegierungen hergestellt wurden, also vor allem aus Bronze. Kupfer war in dieser Zeit leicht zugänglich und wurde für die zahlreiche Münzfälschungstätigkeit nicht nur bei uns, aber auch in Böhmen und Mähren verwendet (Richtera/Kalina 2012, 123; Sejbal 1965, 220). Es wird angenommen, dass am öftesten die kupferne Bedachung genützt sein konnte, die in riesigen Mengen hergestellt wurde. Diese wurde z. B. reichhaltig in der Fälscherwerkstatt in der Höhle „na Zlatem koni“ bei Koněprusy benützt (Hejna/Radoměský 1958, 538). Nicht immer musste das gelten, weil z. B. in der Aussage der Fälscher vom Jahr 1542 aus Böhmen Probleme mit der Kupferbesorgung erwähnt werden (Šebek 2010, 293). Sogar wurden sie gezwungen Kupferkessel zu stehlen und diese von weither hierher tragen, was das Herstellungsausmaß gefälschter Münzen limitierte. Vom Kupferblech wurden Münzen ausgeschnitten, oder durch ein Loch Eisen Scheibchen für die weitere Bearbeitung losgeschlagen. Es ist an den Blechresten zu sehen, wo Spuren nach dem Losschlagen oder Ausschneiden sind (Taf. III: 6). Ähnliche Belege stammen von weiteren Fälscherwerkstätten von einem großen Teil der Slowakei und aus Böhmen (z. B. Soják 2013; Hejna/Radoměský 1958). Das Kupfer wurde in größeren Mengen auch in der größten Werkstatt für Münzfälschung vom 15. Jahrhunderts aus der Slowakei verwendet, die in Liptovská Mara wirkte (Hlinka/Hoššo 1980).

Der Fund der Fälscherwerkstatt gehört sehr gut zum historischen Kontext ihrer Zeit. Sie stammt aus der ersten Hälfte der 40-er Jahre des 15. Jahrhunderts, wann der Krieg zwischen dem minderjährigen Ladislaus V. der durch die Mutter Elisabeth und Ján Jistra aus Brandýs vertreten war und Wladislaw I. stattfand. Das Münzfälschen ist die Begleiterscheinung der instabilen politischen und wirtschaftlichen Situation. Diese bewirkte, dass die Königsmünzen beider Herrscher sehr schnell der Inflation unterlagen. Trotzdem bemühte sich Wladislaw I. gegen das Münzfälschen zu kämpfen, was er im 7. Artikel des Gesetzbuches vom 18. April 1444 kodifizierte, also in die Zeit, wohin etwa auch das Verstecken von der von uns untersuchten Fälscherwerkstatt fällt (Döry-Bónis-Bácskai 1976, 328; Gyöngyössi 2012, 148). Nach Wladislaw I. sollten jetzt die Münzen nur in den Königskammern geprägt werden und das Restliche wurde für das „Zeichen von Untreue“ (*nota infidelitas*) gehalten. Durch dieses Gesetz war die Münzfälschung definitiv in das ungarische Rechtssystem eingegliedert (Gyöngyössi 2003, 33; 2012, 49).

Das verstecken der Fälscherwerkstatt fällt nicht nur in die Zeit der Unruhen und Kriege zwischen beiden Königen hinein, aber die Stabilität in der Region störten auch die Konflikte zwischen den Grundeigentümern.⁴ Das Gebiet des Tisovnicke Tal wurde zweigeteilt, den Westteil hatte die Balassa Familie in Besitz. Den Ostteil hatten bedeutende und einflussreiche Herren aus Sečany in den Händen, von denen Miluláš aus Salgo für die Münzfälschung sogar im Jahre 1423 verurteilt wurde (*Dvořáková 2012, 6*). Die Beschuldigung war so ernst, dass er um alle Besitztümer kam und seine Burg wurde sogar der Erde gleichgemacht. Das Münzfälschen konnte unter dem Patronat einflussreicher Leute nach dieser Zeit fortgeführt werden, über was auch der von uns untersuchte Fund zeugt. Auf ihrem Hintergrund spielte sich der Konflikt ab, der auch Brusník traf.

Z. B. erwähnt die Urkunde vom Jahr 1446 die Schwierigkeiten der Edelmänner gegenüber der Balassa Familie aus Modrý kameň, die unbefugt eine Menge ihrer Eigentümer besetzten. Dieselbe Gruppe der Edelmänner schloss im Jahre 1451 eine Vereinbarung ab, nach welcher Brusník im Fall des Erfolgs in einem anderen Streit zweigeteilt sein sollte (*Sitár 2016, 20*). In jedem Fall bestätigt der Fund der Fälscherwerkstatt die angespannte Situation in der Region in den 40-ger Jahren des 15. Jahrhunderts.

Marek Budaj
Slovenské národné múzeum – Historické múzeum
Vajanského nábrežie 2
P. O. BOX 13
810 06 Bratislava 16
Marek.budaj@snm.sk

⁴ Für Hilfe bei der Orientierung in der regionalen Geschichte von der 1. Hälfte des 15. Jahrhunderts danke ich Mgr. Tomáš Sitár

SKRATKY ČASOPISOV A PERIODÍK ABKÜRZUNGEN VON ZEITSCHRIFTEN UND PERIODIKA

- Acta Arch. Acad. Scien. Hungaricae = Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae. Budapest
 Acta Mus. Napocensis = Acta Musei Napocensis. Cluj
 Acta Praehist. et Arch. = Acta Praehistorica et Archeologica. Berlin
 AlbaReg = Alba Regia. Annales musei Stephani Regis. Székesfehérvár
 Altschlesien = Altschlesien. Mitteilungen des Schlesischen Altertumsvereins. Breslau
 AnnNMWien = Annalen des Naturhistorischen Museums in Wien. Wien
 Anodos = Anodos. Studies of the ancient World. Trnava.
 ANTAEUS = ANTAEUS. Mitteilungen des Archäologischen Instituts der Ungarischen Akademie der Wissenschaften. Budapest
 AMAF = Archaeologia Medii Aevi Finlandiae. Turku
 Arh. Vestnik = Arheološki Vestnik. Ljubljana
 Arch. Österreichs = Archäologie Österreichs. Wien
 Arch. Ért. = Archaeologiai Értesítő. Budapest
 Arch. Austriaca = Archaeologia Austriaca. Beiträge zur Paläoanthropologie, Ur- und Frühgeschichte Österreichs. Wien
 Arch. Hist. = Archaeologia Historica. Brno
 Arch. Korrb. = Archäologisches Korrespondenzblatt. Urgeschichte, Römerzeit, Frühmittelalter. Mainz am Rhein
 Arch. Rozhledy = Archeologické Rozhledy. Praha
 Arch. Střední Čechy = Archeologie ve středních Čechách. Praha
 ARS = ARS. Bratislava
 ASM = Archeologické studijní materiály. Praha
 AVANS = Archeologické výskumy a nálezky na Slovensku. Nitra
 AZČ = Archeologie západních Čech. Plzeň
 Balneol. Sprav. = Balneologický spravodajca. Piešťany
 BAR. = British Archaeological reports. Oxford
 Ber. RGK = Bericht der Römisch-Germanischen Kommission. Frankfurt am Mainz
 BpR = Budapesti Regisegei. Budapest
 Carnuntum Jahrb. = Carnuntum Jahrbuch. Wien
 Commun. Arch. Hungariae = Communicationes Archaeologicae Hungariae. Budapest
 Časopis Moravského Mus. = Časopis Moravského Musea v Brně. Brno
 Denarius = Denarius. Bratislava
 Études celtiques = Études celtiques. Paris
 Eurasia Antiqua = Eurasia Antiqua: Zeitschrift fuer die Archäologie Eurasiens. Mainz
 FasArchHist = Fasciculi Archaeologiae Historicae. Warszawa
 Folia Arch. = Folia Archaeologica. Annales Musei Nationalis Hungarici. Budapest
 Fol. Num. = Folia Numismatica. Brno
 FStud = Frühmittelalterliche Studien. Berlin – New York
 Fundber. Österreich = Fundberichte aus Österreich. Wien
 Germania = Germania. Anzeiger der Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts. Frankfurt am Mainz
 Godišnjak Sarajevo = Godišnjak. Centar za balkanološka ispitivanja Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine. Sarajevo
 Hist. Čas. = Historický časopis. Bratislava
 Hist. Zbor. MS = Historický zborník Matice Slovenskej. Martin
 Chrudimský vlastivědný sborník = Chrudimský vlastivědný sborník. Chrudim
 Jahrb. RGZM = Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums. Mainz
 Koroze a ochrana materiálu = Koroze a ochrana materiálu. Bulletin AKI. Praha
 Krásy Slov. = Krásy Slovenska. Bratislava
 Mat. i Spraw. = Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego. Rzeszów

Mitt. Arch. Inst. Ungar. Akad. = Mitteilungen des Archäologischen Instituts der Ungarischen Akademie der Wissenschaften. Budapest

Mitt. Österr. Num. Ges. = Mitteilungen der Österreichischen Numismatischen Gesellschaft. Wien

Monument revue = Monument revue. Časopis na propagáciu vedeckého poznávania pamiatkového fondu Slovenska. Bratislava

Monumentorum tutela = Monumentorum tutela – Ochrana pamiatok. Bratislava

Musaica Archeologica = Musaica Archeologica. Bratislava

Národná osveta = Národná osveta. Mesačník pre rozvoj miestnej kultúry a záujmovej tvorivosti. Bratislava

NKBud = Numizmatikai Közlöny. Budapest

Num. Časopis = Numizmatický časopis. Praha

Num. Listy = Numismatické listy Numismatické společnosti Československé v Praze. Praha

NumSb = Numizmatický sborník. Praha

NumZ = Numismatische Zeitschrift. Wien

Paleobiology = Paleobiology. Cambridge

Pam. Arch. = Památky Archeologické. Praha

Pam. Múz. = Pamiatky a múzeá. Revue pre kultúrne dedičstvo. Bratislava

Pam. Prír. = Pamiatky a príroda. Metodicko-odborný a informačný časopis. Bratislava

PBF = Prähistorische Bronzefunde. München/Stuttgart

Præhist. = Præhistorica. Praha

Præhist. Zeitschr. = Præhistorische Zeitschrift. Berlin

Pravěk N. Ř. = Pravěk. Nová Řada. Sborník příspěvků moravských a slezských archeologů. Brno

Röm.-Germ. Forsch. = Römisch-Germanische Forschungen. Darmstadt

Sbor. MSS = Sborník Muzeálnej slovenskej spoločnosti. Martin

Sborník Narod. Mus. Praha = Sborník Národního musea v Praze. Praha

Sborník Prací Fil. Fak. Brno = Sborník prací Filosofické fakulty brněnské university. Brno

Situla = Situla. Razprave Narodnega Muzeja v Ljubljani. Ljubljana

Slov. Arch. = Slovenská archeológia. Časopis Archeologického ústavu Slovenskej akadémie vied v Nitre. Nitra

Slov. Num. = Slovenská numizmatika. Nitra.

Slovácko = Slovácko. Národopisný sborník pro Moravskoslezské pomezí. Uherské Hradiště

Stud. Arch. Ústavu ČSAV = Studie Archeologického Ústavu ČSAV. Brno

Studia Arch. slov. mediavalia = Studia archeologia Slovaca medievalia. Bratislava

Studia Hercynia = Studia Hercynia. Journal of the Institute of Classical Archaeology. Praha

Studia Historica Nitriensia = Studia Historica Nitriensia. Nitra

Sudeta = Sudeta. Zeitschrift für Vor- und Frühgeschichte. Reichenberg

Svet Vedy = Svet vedy. Populárno-vedecký mesačník. Bratislava

Štud. Zvesti AÚ SAV = Študijné zvesti Archeologického ústavu Slovenskej Akadémie vied. Nitra

UPA = Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologie. Bonn

Vjesnik Arh. Muz. Zagreb = Vjesnik Arheološkog Muzeja u Zagrebu. Zagreb

Vlast. Čas. = Vlastivedný časopis. Revue kultúrneho dedičstva Slovenska. Bratislava

VPS = Vznik a počátky Slovanů. Praha

VZP = Vlastivedný zborník Považia. Martin

Wiener Præhist. Zeitschr. = Wiener Præhistorische Zeitschrift. Wien

Zalai Múz. = Zalai Múzeum. Zalaegerszeg

Zbor. SNM. Arch. = Zborník Slovenského národného múzea. Archeológia. Bratislava

Zbor. SNM. Hist. = Zborník Slovenského národného múzea. História. Bratislava

ZČSSA = Zprávy Československé společnosti archeologické při Československé akademii věd. Praha